

כתרי תורה

לק"י • פרשת וארא ה'תשפ"ב ב'של"ג • גליון פ"ו
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

אין לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי סעיד בר עוואן שרעבי זלה"ה
מחכמי שרעב - כ"ח טבת תשל"ה
רבי שלום בר אהרן הלוי מג'הז זלה"ה
מחכמי ישוב פצ'ירה - כ"ח טבת תשר"מ
רבי שלום בר נסים קעטבי זלה"ה
ראב"ד צ'אלע - א' שבט תשל"ב
רבי שלום בר אברהם משולם זלה"ה
מח"ס מתק שפתיים על חלק הדקדוק - א' שבט תשנ"ה
רבי סלימאן בר סאלם עונה זלה"ה
מרבני גבלה - ב' שבט תשל"ו
רבי עובדיה (עוואן) בר מערה דהרי והב (אלוה) זלה"ה
מרבני צ'הארה - ד' שבט תש"כ
רבי חיים בר יוחאי ריעאני זלה"ה
מח"ס שדה בוכים (בת"י) - ד' שבט תשנ"ה
רבי משה בר סאלם נהמי זלה"ה
מח"ס לקט שושנים - ד' שבט תשס"ג
רבי ישעיהו (עושי) בר יוחאי גברא זלה"ה
רב ביהכ"נ נחלת יצחק ראש"צ - ד' שבט התשע"ה
רבי משולם בר יוחאי אריה (וחש) זלה"ה
רבה של דאר סעיד - ח' שבט תשל"ג

לע"ג ידיר ורע אשר שמחת התורה שבליבו ועל פניו האירה כל סביבותיו, ובה להרביץ תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבולחט"א הרב צבי בלאט שליט"א • דודי הרב אברהם בר דוד בריחי זצ"ל, הרב משה בר שלום צאלח זצ"ל, הרב אלעזר עוזרי זצ"ל בן יבולחט"א רבי אברהם, הרב זכריה בר יוסף גהסי זצ"ל, הרב ישראל בר יהודה זצ"ל, מרת אורית בר מנחם שרעבי ע"ה, מרת אסתר בר יוחאי גרשין ע"ה ומרת יהודית בר יוסף שרעבי ע"ה • ולכות הרב אברהם בר שלמה שליט"א, הרב אהרן בר יוסף שליט"א ומיכל בר ישי תחיל' לרפ"ש במהרה בתוך שאר חולי ישראל, אכ"ר.

כתר של"א"ש

ואני אקשה את לב פרעה והרבתי את אתני
ואת מופתי בארץ מצרים (י"ג).

איתא במדרש רבה (פ"ג ג' ג') על הפסוק כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותתי אלה בקרבן (י, א). א"ר יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר, לא היתה ממנו שיעשה תשובה. א"ל רבי שמעון בן לקיש, כיון ששגר הקב"ה חמש פעמים לפרעה (שם מדובר קודם מכת הארבה, וכבר היו חמש התראות בדם, צפרדע, ערב, דבר וברד) ולא השגיח על דבריו, אמר לו הקב"ה כבר הקשית ערפך והכבדת את לבך, הריני מוסיף לך טמאה על טמאתך, ע"ש. וקשה דזה מיישב את פסוק כי אני הכבדתי, אך כאן הלא מדובר קודם ההתראות, ומדוע הקשה ליבו.

וביאר מוהר"ר יחיא קורח זלה"ה במשכיל דורש דלא קשיא מידי, דלעולם הקב"ה נותן הבחירה ביד האדם. אלא שכאן הלא אמר משה לפני הקב"ה הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה, והיה לו להקב"ה לומר, אני ארכך את לבו כדי שישמע אליכם, אבל כאן אמר הקב"ה, אם יבוא פרעה ליטוהר הבחירה בידו, אך אם יקשה את ליבו, אף אני אעשה כן ולא אמנעו אפילו בעבורכם, כדי להרבות אתני ומופתי בארץ מצרים.

והוסיף לבאר גם את הפסוק דלעיל (ג' י"ט) ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך, שהוא כי הבורא יתברך ראה שכבר כך הוא מחויב מצד הטבע שלו שהוא עב הטבע כבד הלב שלא ישמע לכל דבר ריצויו, ולא יפחד מכל מיני הפחדה. ועל זה אמר השי"ת שיניחנו לפי טבעו, עד שיעשה בו כל נפלאותיו. נמצא שיכול היה פרעה לשוב בתשובה, אלא שלא סייעו הקב"ה לכן. ובדומה לזה כתב המבי"ט בספרו בית אל"ם (שער התשובה פט"ו). וכ"כ הבית הלוי ס"פ שמות, ובמשך חכמה ג' (ט).

ויש להעיר וכידוע דעת הרמב"ם (פ"ו מתשובה ה"ג) כי יש מצב ובו באמת אינו יכול לעשות תשובה דהוה שלב הפרעון והעונש על החטא שקדם לכן, וכתב, לפיכך כתוב בתורה, ואני אחזק את לב פרעה לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה נתחכמה לו (עי' מדרש הגדול י, א), אתה פתית אתם בדברים כדי שיבואו אליך ואח"כ הקשית עליהן עולך וכי חייך שאני מרוה אותך לענה והריני נפרע ממך על ששנית דברך, נתן הדין למנוע התשובה ממנו, עד שנפרע מנו לפיכך חזק הקב"ה את ליבו. ושם המשיך לבאר כי אעפ"כ שלח השי"ת את משה רבינו לומר לו שלח ועשה תשובה, אף שבאמת אינו יכול לשוב, כדי להודיע לבאי העולם שכבר נענש ואינו יכול לעשות תשובה ע"כ. ועכ"פ לכולי עלמא, מינה נשמע למידה טובה שהיא מרובה, ואם ישתדל האדם בתורה ובמעשים טובים, מן השמים יסיעוהו בתשובה להתקדש ולהטהר. אכ"ר. שבת שלום

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיא בר יצחק עומסי זלה"ה - נלב"ע ב"ז אלול התש"פ

פתח בית הכנסת כנגד ארון הקודש

[א] בעת בנין בית כנסת יש לזכור לפתוח את הפתח כנגד ההיכל וכמו שפסק מרן השו"ע (סי' ק"ג ס"ה) שאין פותחין פתח בית הכנסת אלא כנגד הצד שמתפללין בו באותה העיר כדי שישתחוו מיד בכניסה נגד הארון שהוא ברוח שמתפללין נגדו. ונשאלתי כי מלשון הרמב"ם לא משמע כן, שהרי כתב בהלכות תפילה (פ"א ה"ב) 'ואין פותחין פתחי בית הכנסת אלא למזרח'. ע"כ. ומבואר שתמיד הפתח צריך להיות במזרח וכמו שהיה במדבר בשעת חנייתם וכמפורש בפסוק שהובא בתוספתא (מגילה פ"ג ה"ב) 'זה חנונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרח' (במדבר ג', ל"ח), לפני המשכן היינו הפתח שהיה במזרח. ואכן נראה שיש בזה שלש שיטות בראשונים, דעת הרמב"ם כאמור תמיד פותחים את הפתח במזרח ואפילו אם ארון הקודש ג"כ במזרח (ש"ת חת"ס או"ח סי' כ"ז, מהר"ח כסאר על הרמב"ם שם). דעת הרא"ש (מגילה פ"ג סי' י"ב) כי רק במקום שמתפללים לכיוון מערב (כגון בבבל), עושים את הפתח במזרח וכדוגמת המשכן שהארון היה במערב. ודעת ההגהות מיימוניות (על הרמב"ם שם) וכן פסק מרן בשו"ע דהעיקר לעשות את הפתח כנגד הרוח שמתפללים. ובתימן שהיא דרומית לא"י, והיו מתפללים לכיוון צפון ופתחי בתי הכנסת היו בד"כ בצד דרום של הכנסת וכפסק מרן השו"ע (כן העיד הרב שלום אפרים הכהן זצ"ל על בתי כנסיות שבנענא והובא בו"ד סי' ק"ט).

אמנם, אם מדוחק המקום או תנאי השטח, אין אפשרות לעשות את הפתח כנגד ארון הקודש ומצוי הדבר בבתי כנסיות השוכנים בקרוואן, אינו מעכב (ביה"ל שם ד"ה אין פותחין). ועכ"פ נראה דאם יש אפשרות לעשות פתח בקיר שבו ההיכל נמצא או באחת מהקירות שבצדדים, עדיף שיעשו את הפתח בצדדים, דאז יוכלו מכל מקום להשתחוות כנגד ההיכל, משא"כ אם יעשו ברוח ההיכל ממש לא יוכלו להשתחוות כלל בעת שנכנסים. ובזה נחזיק במנהג אבותינו שלא להיכנס לבית הכנסת בפתע פתאום, אלא בשהייה מעט ובאמירת פסוק ואני ברוב חסדך וגו' ובהשתחויה כנגד ההיכל (שע"ה ח"א סי' י"א סעי' י"א).

מחבת שרשוב בתחתיתו מהו להניחו על הכיריים

[ב] שאלה: אשה שהכינה לחוח במחבת, וכידוע צורת ההכנה היא לשפוך את הבליילה על מחבת קרה, ומשום כך מקררים את המחבת בכל פעם תחת ברוז מים, ואז שופכים את העיסה למחבת הקרה. ובאה לשאול, כאשר מניחים את המחבת שהוא עדיין רטוב בתחתיתו על החצובות, האם יש לחוש בליעות מהחצובה כגון אם החצובה בשרית מתבשיל שנשפך עליה. תשובה: קי"ל (עיין יו"ד סי' צ"ב ס"ח) כי שתי קדירות רטובות מבחוץ הנוגעות זו בזו, בולעות אחת מחברתה. אמנם, אע"פ כן נראה לומר שהמחבת איננה בשרית כיון שאף אם נשפך תבשיל בשרי על חצובות אלו, הלא במקום האש הכל נשרף ונפגם, ואף מה שנשפך בסמוך למקום האש ולא נשרף ממש, מ"מ חומו רב מאד ונחשב כליבון קל שמועיל בהתירא בלע, ואף כאן בליעת טעם הבשר אינה איסור. ואף לרמ"א שהצריך ליבון לחצובה (סי' תנ"א ס"ד ולא השמיטו השת"ו ואף מרן הגר"י רצאבי שליט"א בשע"ה ח"ג סי' פ"ד ס"ט העלה דעתו להחמיר), זהו דווקא בפסח ומשום חומרא דחמץ הוא, אבל מעיקר הדין יש לתלות שמה שנשפך שם נשרף והלך לו, ולכן אם נשתמש כך בלא ליבון אין לאסור אף בחמץ (משנ"ב שם ס"ק ל"ד, אגר"מ יו"ד ח"א סי' נ"ט, אור לציון יו"ד ח"א סי' פ' כ"ב י"ט). וכ"ש בנידון שבשאלה שמתר לכתחילה.

האם מותר לאכול בננות מהיתר מכירה

[ג] שאלה: אשה קבלה משכנתה שקית בננות עליה היה רשום 'היתר מכירה', ובאה בשאלה האם הבננות מותרות באכילה. תשובה: כבר כתבנו (גליון ע"ה), דהיתר מכירה בזמנינו אינו מועיל, וממילא יש לדונם כפירות שנעשתה בהם מלאכה באיסור. אכן לענין איסור ספיחין כתבנו ג"כ (גליון פ"א) שדעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א שאין בבננות איסור ספיחין (כיון שנחשבות כאילן). ובלוח השמיטה שע"י בית המדרש אמונת אי"ש התפרסם, כי ברוב הבננות הנמכרות בשוק אין איסור ספיחין. אמנם יש לנהוג בהם בקדושת שביעית החל מה' תשרי תשפ"ב עד י"א תשרי תשפ"ג. ומצד שעבדו בהם בשביעית, העיקר להלכה שלא נאסרו באכילה בכך (חזו"א שביעית סי' ס' סק"ז, אור לציון פ"א י"ח) וכן דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א (שנת השבע פט"ו ס"א).

מכת צפרדע במשנת רבותינו

ואם מאן אתה לשלוח הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים (ו' כ"ז)

טעם מכת צפרדע

א איתא במדרש הגדול, מפני מה הביא עליהם מכת צפרדעים, לפי שאמרו לישראל לצבור טיט ולעשות לבנים, השריץ ארצם צפרדעים. **טעם דומה לזה איתא במדה"ג לקמן** (י' ג') מפני שעשו את ישראל מפנין להם את הדרכים ואת הרחובות ומתקנין אותם. **מבואר** שהיתה זו מכה לארץ כנגד מה שהצריכו אותם לעשות טיט או לתקן את הרחובות שגם זה ההתעסקות בטיט הדרכים. **ובמדרש רבה** (פ"י ד') נכתב **טעם אחר**, בשביל שהיו משעבדין בישראל ואומרים להן הביאו לנו שקצים ורמשים (ובמדרש הביאור נוסף, ודגים), לפיכך הביא עליהן צפרדעים.

עוד טעם כתב מהר"ש בדיחי זל"ה בעולת שלמה, שהיה זה כנגד הילדים שטמן פרעה בתוך הלבנים למי שלא השלים את מכת ארבע מאות הלבנים שהיו מוטלים עליו (דרש זאת ממילת מתכונת הלבנים, מתכון ת', ע"ש באורך), כך באו הצפרדעים אפילו אל תוך העוגות.

התחלת מכת צפרדע אצל פרעה

ב איתא במדרש הביאור, למה נאמר צפרדעים עשרה פעמים, לפי שהן חלין בעשרה מינים, והוא אמרו בביתך, ובחדר משכבך, ועל מטתך, ובית עבדיך, ובעמיך, ובתנורו, ובמשארותיך, ובכה, ובעמך ובכל עבדיך. ואמרו ובעמך הראשונה כאלו יאמר ובבית עמך, לפי שהוא משוך על אמרו ובביתך. **וכ"ה במדה"ג** בקיצור.

ג אך תחילה באו הצפרדעים אל בית פרעה ומשם המשיכו לתשעת המקומות האחרים, **וכדאיתא במדרש חסרות ויתירות**, כל כך שבתורה חסר ה' בר מן חד של פרעה וכו' מלמד שממנו התחילה הפורענות. **וכ"ה במדרש החפץ**, ובכה כתיב בה' בפרעה התחילה המכה. והיינו ממש בתוך פרעה **כדאיתא במדה"ג**, אמרו עליו על פרעה הרשע שנתעטר בבגדי מלכות וישב על כסאו וכל גדולי מלכות לפניו, ובאותה שעה נודמו להם צפרדעים, והיו נכנסין מטבעתו ויוצאין מפיו, וכל אכלסיו כך, לקיים כך ובעמך. והיה הצפרדע קורא ממעי פרעה ועונין לו חבריו ממעי אוכלסיו וגדוליו, וצפרדע אומר לחבריו, אימתי נצא מיכאן, ועונין צפרדעים זה לזה, עד שיבא בן עמרם ויתפלל בעדינו.

והטעם שהתחילה המכה בפרעה מבואר שם, את מוצא מכת דם לא לקה בה פרעה הרשע שנאמר ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת (לעיל ז', כ"ג. ו' טעמים איתא במדה"ג שם מדוע לא לקה, א' שמה יחזור למוטב. ב' האריך לו הקב"ה בזכות שגדל משה בביתו. ג' כדי שיתגדל בעיני המצרים, ואח"כ ילקה), אלא נתגאה. וכיון שבאת מכת צפרדעים, אמר הקב"ה לא תתחיל תחילה אלא בו שנאמר, ובכה ובעמך ע"כ. **דהיינו**, כיון שהתגאה ולא שת ליבו בתחילה, נענש כעת והתחילה בו (וע"ע טעם בסוטה יא, א).

ד ודבר חידוש ומופת נפלא השמיעונו חז"ל בכך שעלו הצפרדעים מן היאור תחילה לבית פרעה, **וכמ"ש מוהר"ר משה עוואץ מרי זל"ה בספרו ישמח משה**, שילכו ישר אל ביתו כאנשים בדעת וחכמה, ולא זיקו את כל מי שיפגעו בדרך, עד שיעלו בתחילה אל ביתו וכו' ומהיכן ידעו היכן בית פרעה, ומי הגיד להם איזה בית המלך וכו' אלא רוח השם ינהגם בחכמה ובדעת ובתבונה, ויעשו הכל כרצון השם, ע"כ.

טעם שבאו הצפרדעים בחדר משכבו של פרעה

ה **טעם נפלא כתב מהר"י קאפח זל"ה בספרו אור תורה** למה באו הצפרדעים לחדר משכבו של פרעה ולמיטתו. **ובהקדם לזה ביאר**, מדוע במכת דם לא שת ליבו פרעה למכה ולצרה. אלא דאיתא בזוה"ק (לה, א) כי בעת שנלקחה שרה אל בית פרעה ציווה לאומנין שיצירו את דמותה של שרה, ונטל אותה התמונה ושם במיטתו. וכל מלכי מצרים שבאו אחריו כשהיו רואים תמונה זו היו שמחים ע"כ דברי זוה"ק. וא"כ יש לומר כי בעת מכת דם, כשבא לחדרו מרוב שמחתו מהציוור ההוא שכח מהצרה. **ועל פי זה ביאר המשך דברי זוה"ק** 'בגין כך מלכא אלקי הכא יתיר מכלא. היינו דכתיב, ובחדר משכבך ועל מטתך. ולביתך, ובבית עבדיך ובעמך. ובכלהו לא כתיב על מטתם, אלא ליה בלחודיה, דהיינו שכעת באו הצפרדעים למיטתו ולא היו מניחין אותו לשמוח בציוור ההוא, **ונמצא לפי"ז ביאור דברי**

הזוה"ק שאין זה סתם עונש שלא ישמח בציוור ההוא, אלא טעם גדול יש כאן כדי שישים ליבו למכה וישוב מרשעו.

מהי הצפרדע

ו **איתא** בפירוש קדום לאחד מחכמי תימן על אגדתא דפסחא (הוצאת נוס"ת), אמרו כי הצפרדע שבעה מינים, כל מין קטן מחבירו. הקטן שבהם, הוא השריץ על הארץ. והגדול יוצא מן הים ומתנפל על האדם והורג את האדם בזנבו, כי יש לו זנב חד, ע"כ. **וכעיי"ז באור האפילה**, וצפרדעים הם מינים רבים, ומהם החי הנקרא 'תמסאח', אמרו שהוא קופץ מן הנילוס לחוץ, ותופש אדם וחוזר לנהר. **ונראה שבאו ליישב** בזה מחלוקת המפרשים, **כמו שהביא ראב"ע**, האם הוא התמס"ח או שהוא המין הנמצא ברובי הנהרות שמשמיעים קול (וכדעה זו הכריע ראב"ע. וביאר במשנה לעורא דהראיה ממשמעות הפסוק ח', א', על הנהרות על היאורים ועל האגמים, הרי שלא היה זה המין שנמצא רק בנילוס, אלא המין המצוי בנהרות ובאגמים).

אכן צ"ע מנין לנו שהיו שתי מיני צפרדעים. והנה **מצינו במדה"ג** עה"פ רק ביאר תשארנה (ח', ה'), ר' יצחק אומר, עדיין יש בהן חיות משכלות עולות והורגות בכל שנה, אבל הארבה עדיין אינו יכול לחבל האילנות בכל ארץ מצרים. ומה הפרש בין זה לזה, אלא הארבה התפלל עליו משה שיעקר שנאמר ויצא מעם פרעה ויעתר אל ה' (לקי י', י"ח), אבל הצפרדעים לא נתפלל עליהם משה שיעקרו, אלא שלא זיקו את פרעה שנאמר ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה ע"כ (וכעיי"ז הביא הרמב"ן לקמן י', ט"ז בשם רבינו חננאל). הרי שהיה במכת צפרדע אותו המין ההורג.

אך צ"ע מהיכן דרש רבי יצחק שהיה כאן אותו מין צפרדע ההורג. **ונראה לומר**, דהנה **כאן תרגם רס"ג** צפרדע 'אלצ'פדע' (וכן תרגם בתהילים ק"ה, ל'), ואילו בתהילים, על פסוק, ישלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם (ע"ח, מ"ה), תרגם צפרדע 'תמאסחא' וביאר שם, ופירשתי צפרדע 'תמאסחא', לפי שאין הצפרדע הורגת, וזה הורג ע"כ. **ביאור דבריו** דמלשון הפסוק ותשחיתם בהכרח שהיה מין צפרדע ההורגת. **מעתה נמצא** דאכן סתם צפרדע הוא המין הידוע שהזכיר הראב"ע וכמו שפירש רס"ג כאן, אך בפסוק בתהילים נתגלה לנו שהיה עוד מין צפרדע שהוא הורג ומשחית, וזהו הנקרא תמסת. **ושוב מצאתי כן מפורש במדרש הגדול** (ס"פ ז'), אין לי אלא צפרדעים בלבד, ומנין לרבות כל החיות המשכלות שבים, שנאמר וצפרדע ותשחיתם, ואין השחתה אלא לשון מיתה שנאמר ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתו (שמואל א' כ"ו, ט') ע"כ. הרי שסתם צפרדעים אינם אותו המין שהורג, ומכל מקום מתהלים למדנו שבא גם אותו המין המשחית (ואף שמלשון המדרש נראה דא"י בכלל הצפרדע, אלא אלו חיות המשכלות, מכל מקום הלא הפסוק בתהילים קורא להם צפרדע. ועל כרחך דהיינו מין ממיני הצפרדע שהוא משחית).

סילוק הצפרדעים

ח **איתא במדרש החפץ**, רק ביאור תשארנה, שהוא מקומן, ביאור דבריו דאותם שנשארו במקומם מתחילה, אין צורך להכרית. **והנה במדרש הגדול לעיל** (ס"פ ז') **איתא** דמכת צפרדע היתה נס בתוך נס, שלא היו צפרדעים ביאור כל עיקר, אלא בו ביום עלו שנאמר ושרץ היאור צפרדעים וכו'. **וא"כ** יש להבין מדוע כעת השאירם ביאור, והיה לו לסלק המכה לגמרי. **ונראה לבאר כמ"ש הרב מנחה בלולה** (הביאור במנחת יהודה כאן), דמשה קנטר את פרעה ואמר לו אני אכרית את הצפרדעים שהבאתי על ארץ מצרים, אך לצפרדעים שביאור איני צריך לדאוג, שהרי אתה אמרת לי יאורי ואני עשיתיני, אם אלוה היאור אתה, סלק אתה את אותם שהשארתי ביאור.

ט **מדרש פליאה הביאו חכמי תימן כאן**. ויצברו אותם חמרים חמרים, ולהלן הוא אומר הממעט אסף עשרה חמרים. מכאן סמכו חכמים למנין צבור שיהוא עשרה **כ"כ במדרש הביאור**. **פירוש**, שכאן נקראו החמרים צבור שנאמר ויצברו. ואף שלא נתבאר כאן כמה חמרים היו, מקישים חמרים דהכא לחמרים שמצינו להלן ושם מפורש הוא עשרה. **ביאור אחר נמצא במדרש החפץ**, אין חמר פחות מעשר איפות, שנאמר עשרת הבתים חמר (יחזקאל מ"ה י"ד. ובית היינו איפה כמפורש לעיל מיניה שם, י"א) האיפה והבת, תכן אחד להם. **וכ"ה במדרש שואל ומשיב**.

מוהר"ר סעיד ב"ר עוואץ שרעבי זל"ה

רבינו היה מחכמי בני זוהיר שבחבל עודין שבמחוז שרעב, עוד בתימן למד בחברותא עם מוהר"ח סינאוני זל"ה, לימוד שהמשיך גם כאן כשעלה לאה"ק והתגורר בגדרה, לעיתים הוא היה נוסע ליהוד ולעיתים היה מוהר"ח מגיע לגדרה, והיו מסתגרים בחדר ללמוד והיו אז בני הבית יודעים כי אסור להפריע ללימוד קדוש זה, וכן שמרו ביניהם על חליפת מכתבים בדברי תורה. כח זכרונו היה פלאי ביותר, כי כבר בגיל ארבע שנים חלה במחלת האבעבועות ומאז כהו עיניו מראות, ואף על פי כן על כל שאלה היה עונה על אתר עם ציטוט מדויק של מקור התשובה, ואפילו עם ציון מקום המאמר בדף. ורבים החיים עימנו עוד זוכרים כי כשהיה רוצה להראות לשואל את מקור התשובה, היה אומר לו פתח את הספר המדובר, וקרא לי איזה מילים מראש הדף, כשהקריא לו, מיד אמר לו דפדף עוד כך וכך דפים והנה התשובה לפניך. זיע"א.